

## FUNKSIONAL YONDASHUV ASOSIDA BO‘LAJAK TARBIYACHILARDA KREATIV FAOLLIKNI RIVOJLANTIRISH IJTIMOYIY- PEDAGOGIK ZARURIYAT SIFATIDA

Nurjanova R. U.,

*Nukus innovasiyon instituti «Bosqlang’ich ta’lim va gumanitar fanlari» kafedrası  
dotsenti*

*ANNOTATSIYA. Mazkur maqolada funksional yondashuv asosida bo‘lajak tarbiyachilarda kreativ faollikni rivojlantirish ijtimoiy- pedagogik zaruriyati, shaxsda kreativlik sifatlarini rivojlantirishga ta’sir etuvchi ijtimoiy omillar, tarbiyachi pedagoglarning ta’lim-tarbiyaviy faoliyatga kreativ yondashuvi hamda kreativ o‘qitishning metod va strategiyalari bayon etilgan.*

*Kalit so‘zlar: ijtimoiy omil, kreativlik, pedagoglar, ta’lim-tarbiya, kreativ yondashuv, metod, strategiya, faoliyat, aqliy salohiyat.*

Bugungi globallashuv jarayonida zamonaviy o‘qitish metodlarining rivojlanishi asosiy navbatda jamiyatning intellektual salohiyatiga xamda ta’lim sohasining rivojlanishiga bog‘liq. Mamlakatimizda ta’lim soxasini takomillashtirish bo‘yicha asosiy xujjatlardan biri bo‘lgan O‘zbekiston Respublikasi “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”da bozor iqtisodiyoti talablariga javob beradigan kadrlarni tayyorlovchi ta’lim muassasalarida o‘quv jarayonini axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, internet va kompyuter tarmoqlari orqali tashkil etish muhimligi to‘g‘risida alohida to‘xtalib o‘tilgan.

Xozirgi kunda zamonaviy pedogogika fanida “kreativ pedagogika” tushunchasi qo‘llanilib kelinmoqda. O‘qitish jarayoniga innovatsion xamda ijodkorlik yondashuvlarini rivojlantirishga bo‘lgan extiyoj “Kreativ pedagogika”ning pedagogik turkum fanlar orasida mustaqil predmet sifatida shakllanishini ta’minlaydi. Shaxsning mutaxassis sifatida kamol topishi va rivojlanishida kreativlik sifatleri namoyon bo‘ladi. Ayni o‘rinda shuni alohida qayd etib o‘tish joizki, xar bir shaxs tabiatan kreativlik qobiliyatiga ega. O‘qituvchilar o‘zlarida kreativlik qobiliyati mavjudligini namoyon eta olishlari bo‘yicha Patti Drapeau shunday maslahat beradi: “Agarda o‘zingizni kreativ emasman deb xisoblasangiz, xozirdanoq kreativ tafakkurni rivojlantirishga qaratilgan darslarni tashkil eta boshlashingizni maslahat beraman. Aslida gap sizning ijodkor va kreativ bo‘lganingiz yoki bo‘lmaganingizda emas, balki darslarni kreativlik ruhida tashkil etishingiz va yangi g‘oyalarni amalda sinashga intilishingizdadir”. Patti Drapeau nuqtai nazariga ko‘ra kreativ fikrlash eng avvalo, muayyan masala yuzasidan xar tomonlama fikrlash xisoblanadi. Xar tomonlama fikrlash talabalardan o‘quv topshirig‘i, mustaqil ishlari va vazifalarini bajarishda ko‘plab g‘oyalarga tayanishini talab etadi. Bundan farqli ravishda bir tomonlama fikrlash esa birgina maqbul g‘oyaga asoslanishni ifodalaydi. Xulosa berishda masala yuzasidan bir tomonlama va ko‘p tomonlama fikrlashdan birini inkor etib bo‘lmaydi. Sababi bir va ko‘p tomonlama fikrlash kreativlikni shakllantirishdabirdek ahamiyat kasb etadi. Ya’ni topshiriqni bajarishda talaba yechimning bir necha usullaridan foydalanadi -ko‘p tomonlama fikrlash, keyin esa topshiriq bajarilishida eng maqbul va to‘g‘ri usul tanlab olinadi-bir tomonlama fikrlash xisoblanadi. Yuqoridagi fikrlarga tayangan xolda “Kreativlik” tushunchasiga ijodkor, individning yangi g‘oyalarni ishlab chiqarishga tayyorlikni tavsiflovchi, mustafil omil sifatida iqtidorlikning tarkibiga kiruvchi ijodiy qobiliyat deb tavsiflash mumkin.

Shaxsning kreativligi uning tafakkurida, muloqotida, his-tuyg‘ularida muayyan

faoliyat turlarida namoyon bo'ladi. Kreativlik shaxsni yaxlit holda yoki uning muayyan xususiyatlarini tavsiflaydi. Kreativlik iqtidorning muhim omili hisoblanadi. Bundan tashqari kreativlik zehni o'tkirlikni belgilab beradi xamda talabalar e'tiborini ta'lim jarayoniga faol ishtirokini ta'minlaydi. Xorijiy mamlakatlarda soha mutaxassislari o'zlarida kreativlik sifatlarini rivojlantirish va darajasini aniqlab borishga e'tibor beradilar.

Talabalarni kreativ fikrlashga o'rgatish, ularda kreativ tafakkurni shakllantira olish uchun avvalo o'qituvchining o'zi kreativ ijodkor shaxs bo'lishi zarur. O'qituvchining o'zi kreativ ijodkor bo'lsa, talabalarda ham kreativlik rivojlanadi. O'qituvchining ijodkor va kreativ bo'lishi yoki bo'lmasligi emas, balki darslarni kreativlik ruhida tashkil etishi, yangi g'oyalarni ta'lim jarayonida sinab ko'rishga intilishi zarur. Patti Drepreau ta'limiga ko'ra darslarda o'qituvchi "kreativlik yo'l xaritasi" ga muvofiq quyidagi 4 yo'nalish bo'yicha xarakterlanadi va ulardagi xarakterlar pedagoglarning kreativligini ifodalovchi belgilar sanaladi:

1. Ijodiy fikrlash ko'nikmalarini namoyon etish;
2. Talabalarni o'quv fanlarini qiziqish bilan o'zlashtirishga rag'batlantiruvchi strategiyalardan foydalana olish;
3. Innovatsion yondashuv va pedagogik masalalarning yechimini topishga kreativ yondashish;
4. Kutiladigan natija;

Kreativ fikrlash xar bir soxada yaqqol aks etishi mumkin. O'qituvchining ijodkorligi esa u tomonidan tashkil etiladigan kasbiy faoliyatni tashkil etishga ijodiy yondashuvda aks etadi. Ushbu xolat "pedagogik kreativlik" tushunchasi bilan ifodalanadi. Pedagogik kreativlik-pedagogning fikrlashdan farqli ravishda ta'lim va tarbiya jarayonini samaradorligini ta'minlashga xizmat qiluvchi yangi g'oyalarni yaratish, shuningdek mavjud pedagogik muammolarni ijobiy xal qilishga bo'lgan tayyorgarligini tavsiflovchi qobiliyatdir.

Funksional yondashuv ta'lim jarayonini qurish uchun asosdir. Globalashuv sharoitida bo'lajak tarbiyachining funksional yondashuv asosida ijodkorligini rivojlantirish uning raqobatbardoshligini oshiradigan tashkiliy tuzilmani qurishda aniq natijalarni olish imkonini beradi.

bo'lajak tarbiyachining funksional yondashuv asosida ijodkorligini rivojlantirishning tarkibiy qismi o'quv jarayonini to'g'ri tashkil qilish, nazariy bilimlarni amaliyotga tadbiq etish uchun shart-sharoitlar yaratish, ta'lim jarayoning tarkibiy qismlari o'zaro ta'sir qiluvchilarining o'zaro hamkorligini to'g'ri yo'lga qo'yish va okazolardir. Uning funktsiyalari ma'lum tashkiliy maqsadlarni idrok etishni va keyinchalik harakatlar (jarayonlar) to'plamini amalga oshirishni o'z ichiga oladi, buning natijasida bu-tun ta'lim jarayoni ishtirokchilarining faoliyatidan olinadigan natijani optimallashtiradigan echimlar ish-lab chiqiladi.

Funksional yondashuvning mohiyati shundan iboratki, bo'lajak tarbiyachining ijodkorligini rivojlantirish maqsadlarini amalga oshirish uchun bajarilishi kerak bo'lgan funktsiyalar to'plami sifati-da qaraladi. Bunday holda, ushbu funktsiyalarni amalga oshirish uchun bir nechta muqobil jarayonlar yaratiladi va keraklisi tanlanadi.

O'quv amaliyoti shuni ko'rsatadiki, talabalarning ilmiy-tadqiqot faoliyati va ilmiy va o'quv muammolarini echishning ijodiy jarayoni, munozaralar tashkil etish, vaziyatni tahlil qilish (keys-stadilar) o'quvchilarning ijodiy qobiliyatini rivojlantirish, tafakkurning o'ziga xosligi va mustaqilligini rag'batlantirishning eng samarali usullari hisoblanadi.

bilim.

Talabalar ijodiyotining namoyon bo'lishi va rivojlanishining eng muhim shakllaridan biri bu diplom loyihalarini tayyorlashdir. Ishning turli xil tadqiqot shakllari, original tadqiqot dasturini ishlab chiqish va uni diplom loyihasi kontekstida amalga oshirish sizning diplom tadqiqotingizni mazmunli va amaliy ma'no bilan to'ldirishga yordam beradi. Natijada, har bir o'quvchida pedagogik jarayonning faol ishtirokchisi pozitsiyasi shakllanadi, bu har bir alohida bosqichda va umuman ijodkorlikni rivojlantirishga yordam beradi. Diplom loyihalari va talabalarning boshqa turdagi ilmiy tadqiqotlari kelajakdagi mutaxassislar tomonidan ilmiy tadqiqot nazariyasining kontseptual apparati va amaliy transformatsion faoliyat tajribasini tizimli va uzluksiz o'zlashtirishni ta'minlaydi. Bu bo'lajak o'qituvchini ijodiy tadqiqot faoliyatiga jalb qilish jarayonida uning ijodiy salohiyatini o'z-o'zini rivojlantirish va o'zini o'zi amalga oshirish uchun sharoit yaratadi.

Mavjud adabiyotlar tahlili va oliy o'quv yurtlari amaliyotini o'rganish shuni ko'rsatadiki, oliy o'quv yurtlari devorlarida bo'lajak mutaxassislarning ijodkorligini rivojlantirish uchun ijodiy faollikni shakllantirish uchun sharoit yaratish zarur. Talabalarning ijodiy faoliyati - bu bo'lajak mutaxassislar shaxsining ijodiy fazilatlarini rivojlantirishga, shuningdek, ularning bunday faoliyat usullarini o'zlashtirishiga ko'maklashishga qaratilgan yuqori darajada tashkil etilgan, mustaqil, g'ayratli faoliyat. Ijodiy faoliyat yangi izlanish yo'nalishi qabul qilingan joyda boshlanadi. Uni pedagogika universitetida shakllantirish uchun ijodkorlikni rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlarni yaratishga qaratilgan o'qituvchilar va talabalarning birgalikdagi harakatlari majmuasini ishlab chiqish kerak. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, oliy pedagogika maktabida ijodkorlikni rivojlantirish uchun talabalar doimiy ravishda o'z ijodiy salohiyatlarini o'z-o'zini amalga oshirishga intiladigan sharoitlar yaratilishi kerak, xususan: qabul qilish, empatiya, mulohazalardan erkinlik, psixologik xavfsizlik muhiti.

Tajriba shuni ko'rsatadiki, ekologik yondashuv ijodiy faoliyatni tashkil etish tamoyillaridan biriga aylanishi mumkin. Ushbu yondashuvning mohiyati shundan iboratki, ta'lim jarayoni «shaxs va atrof-muhit» tuzilmasidagi munosabatlar nuqtai nazaridan o'rganiladi, bunda shaxs ham atrof-muhitning bir qismidir. «Atrof-muhit» toifasi shaxsning rivojlanishiga yordam beradigan sharoitlarning o'zaro ta'sirini bildiradi va bu shaxsning atrof-muhitda mavjudligini, atrof-muhitning sub'ekt bilan o'zaro ta'sirini va o'zaro ta'sirini nazarda tutadi. Shunday qilib, O.V. Galkina, I.V. Kuznetsova «Atrof-muhit nafaqat insonni o'rab turgan makon, balki shaxsning bevosita faoliyati, uning bevosita rivojlanishi va harakati zonasi» deb hisoblaydi. V.A.ning so'zlariga ko'ra. Yasvin, muhit quyidagi xususiyatlarga ega: kenglik, intensivlik, xabardorlik, hissiylik, faollik, harakatchanlik va barqarorlik [8]. Ekologik yondashuv «ta'lim nazariyasi va amaliyotidagi ochiq, o'z-o'zini tashkil etuvchi chiziqli bo'lmagan tizim sifatida xabardorlik bilan bog'liq vaziyatni ochib beradi». Biz ijodiy ta'lim muhitini insonparvarlik yo'naltirilgan o'zaro ta'sirlar tizimi va shaxsning ijodiy shakllanishi va rivojlanishi uchun shart-sharoitlar, uning ijodiy o'zini o'zi rivojlantirish imkoniyatlari to'plami sifatida talqin qilamiz. Bizning kuzatishlarimiz talabalar uchun eng tipik muammoni aniqladi, bu sinfda ijodiy muhitning yo'qligi va talabalarning ushbu muhitda shaxsiy ishtiroki bilan bog'liq. Muammo ko'plab o'qituvchilarning o'quvchilar bilan o'zaro munosabat va muloqotning texnokratik uslubiga moyilligi bilan belgilanadi, bu ularning shaxsiy tashvishlariga va hissiy beqarorlikning kuchayishiga olib keladi. Natijada, nafaqat tashqi, balki ichki o'zaro ta'sirning maxsus muhiti yaratilmaydi, bu

esa o'quvchining bu jarayonda o'zini ijodiy namoyon etishiga imkon beradi. Muammoni hal qilishning mohiyati e'tiborni o'quvchi shaxsiga faol pedagogik ta'sirdan uning o'zini o'zi o'rganishi va o'z-o'zini rivojlantirishi amalga oshiriladigan ijodiy ta'lim muhitini shakllantirish sohasiga o'tkazishda ko'rinadi. Ta'limning bunday tashkil etilishi bilan o'quvchining atrof-muhit bilan munosabatlaridagi ichki faoliyati mexanizmlari kiradi.

Oliy pedagogika maktabi devorlarida talaba shaxsini kasbiy shaxs sifatida shakllantirish jarayonini tahlil qilish ijodkorlikning bosqichma-bosqich rivojlanish dinamikasini aniqlashga imkon berdi, bu quyidagilarda ifodalanadi:

1) hissiy idrok darajasida (ijodkorlik kelajakdagi kasbiy faoliyatning intuitiv usulida shakllanadi);

2) tushunish darajasi (reflektor-kognitiv faoliyat asosida ijodkorlik rivojlana boshlaydi);

3) ta'lim dasturi (faoliyatning qidiruv usullari asosida);

4) tizimli rivojlanish (faoliyatning qisman tadqiqot usullariga asoslangan);

5) ijodiy qo'llash (faoliyatning evristik usullariga asoslangan).

Muammoni nazariy tahlil qilish va tadqiqotning eksperimental ishlari natijalari umumlashtirish va xulosalarni shakllantirish imkonini berdi:

I. Ijodkorlikning mohiyati va o'ziga xosligini ochib beruvchi asosiy kategoriyalar bo'lajak mutaxassis uchun uning kelgusidagi kasbiy faoliyatida muayyan strategiyalar majmuasiga aylanishi kerak;

II. Biz ishlab chiqqan va o'quv jarayoniga joriy etgan "Innovatsion tipdagi bo'lajak o'qituvchi ijodi" maxsus kursi oliy pedagogika bilim yurtida bo'lajak mutaxassislar ijodiyotini rivojlantirishda to'liq namuna bo'la oladi. Maxsus kursning innovatsionligi quyidagilardan iborat edi: mazmuni tanlashning maqsad va tamoyillari; amalga oshirish usullari va shakllari; talabalar bilan o'zaro munosabatlarning xususiyatlari. Mashg'ulot har bir o'quvchining ijodiy salohiyatini faollashtirishga asoslangan bo'lib, muammoni hal etish, jamoaviylik, uzluksizlik, qo'llaniladigan shakllarni sifat jihatidan rivojlantirish va murakkablashtirish, reflekslik tamoyillari asosida qurilgan. Maxsus kurs dasturi bo'yicha o'qitish an'anaviy va ijodiy pedagogik ta'sirlarni qarama-qarshi qo'yish orqali bir qator muammoli vaziyatlarni yaratish va hal qilishni o'z ichiga oladi.

III. Oliy o'quv yurtlarida mutaxassislar tayyorlash sharoitida ijodkorlik o'quv, ilmiy-tadqiqot va ixtirochilik xarakteridagi muammolarni hal qilishning yangi o'ziga xos yondashuvlari, yo'llari va vositalarini amalga oshirishning yuqori darajasiga erishishda namoyon bo'ladi. Universitet o'qituvchisi an'anaviy va innovatsion ta'lim texnologiyalaridan foydalangan holda ta'lim faoliyatiga ijodiy yondashish orqali talabalar ijodiyotini rivojlantirishga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Bu shuni anglatadiki, universitetga tayyorgarlik jarayoni o'z-o'zini rivojlantirish va o'z-o'zini tartibga solishni rag'batlantiradigan muhim bosqichdir va keyingi barcha kasbiy faoliyat o'zining pedagogik ijodiy salohiyatini ro'yobga chiqarish imkoniyatidir.

Shunday qilib, pedagogik ta'limni rivojlantirishning yangi istiqbollari talabalar bilan ishlashning yangi texnologiyalarini ham nazarda tutadi, bu esa ijodkorlikni rivojlantirish va kasbda ijodiy o'zini o'zi anglash, zamonaviy yuqori darajadagi muammolarni yangi usulda hal qilish qobiliyatiga asoslangan. pedagogika maktablari.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, xulosa qilish mumkinki, talabalarning pedagogik ehtiyojlari, qiziqishlari, alohida ahamiyatga ega bo'lgan yo'nalishlarini tizimli tarzda o'rganish, bunda ularning kreativ faoliyatlarini tashkil yetish xamda samarali yo'llarini



belgilash lozim. Shuningdek, talabalarning kreativ qiziqishlari va yehtiyolarini qondirishga xizmat qiladigan g'oyalari, konsepsiyalar hamda ilg'or pedagogik tajribalar asosida o'qitish jarayonini tashkil yetish kreativlikni rivojlantirishga nisbatan mazmunli faoliyatli yondashuvni shakllantirishga xizmat qiladi. Talabalarning kreativlik ko'nikmalarini rivojlantirish asosida ulardagi ixtisoslashgan ya'ni pedagogik kreativlik kompetentligini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish, bunda zamonaviy axborot kommunikatsiya texnologiyalari, innovatsion strategiyalar, interfaol ta'lim metodlari va texnologiyalaridan keng foydalanish maqsadga muvofiq. Mutaxassislar ta'kidlashicha, oliy ta'lim muassasalarida talabalar kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirishning reproduktiv, ijodiy-izlanish va ijodiy yo'naltirilgan ta'lim dasturlarini ishlab chiqish va talabalarning kreativ ko'nikma va malkalarini rivojlanishining o'zgarishini baholab borish lozim. Oliy ta'lim muassasalari pedagog kadrlarining kreativ kompetentligini uzluksiz rivojlantirishga yo'naltirilgan o'qitish dasturlarini va texnologiyalarini takomillashtirib borish, shuningdek talabalarning kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi zamonaviy axborot-metodik ta'minotni yaratish jarayon samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. O'zbekiston Respublikasi Qonun xujjatlari to'plami. Toshkent-2017. B-39.
2. Ismailova Z.Q., Maxsudov P.M., Ergashev O.K., Matkarimov K.J., "Maxsus fanlarni o'qitish metodikasi" o'quv qo'llanma. Toshkent-2018. -7-bet.
3. Dolgorukov A. Metod case-study kak sovremennaya texnologiya professionalno-orientirovannogo obucheniya: <http://www.vshu.ru/lections>.
4. Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem solving). – Alexandria – Virginia, USA: ASCD, 2014.
5. Innovatsion ta'lim texnologiyalari / Muslimov N.A., Usmonboeva M.H., Sayfurov D.M., To'raev A.B. – T.: "Sano standart" nashriyoti, 2015. – 81-b.
6. <http://lex.uz>. Ta'lim to'g'risida qonun 16-modda.
7. <http://fikir.uz/blog/230.html>